مدیریت شهری
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016
۶۷-۷۶
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۱۰/۲۴ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۱۲/۱۵

بازتاب عقاید و افکار رهبر معظم انقلاب اسلامی در شعر بیداری شاعران عرب و تاثیرات آن بر چشم‌انداز آرمانشهرهای اسلامی

عبدالصاحب نوروزی*- دانشجوی دکترای زبان و ادبیات عرب دانشگاه رازی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران.
یحیی معروف- استاد دانشگاه رازی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران.

چکیده

امروزه مطالعهٔ مبانی اندیشه‌ای، عملکرد و رفتار نخبگان و رهبران سیاسی و زندگی آنان از اهمیت خاصی برخوردار است. به ویژه رهبرانی که اندیشه و عملکرد آنان، در حال ایجاد تحول و تغییر بنیادین در عرصهٔ نظام و روابط بین‌الملل می‌باشد که در مسیر ناعادلانه، ظالمانه و سلطه‌گرایانه، قرار دارد. نقش رهبران فکری انقلاب اسلامی در بیداری جهانی - اسلامی، نقشی اساسی است. مطالعه و بررسی خیزش و بیداری جهانی- اسلامی علیه نظام سلطه، بدون بررسی و در نظر گرفتن افکار رهبران انقلاب اسلامی به خصوص امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری و تاثیر آنها در ابعاد مختلف این خیزش‌ها، بی‌فایده خواهد بود زیرا که منادی بیداری و تحول فردی-اجتماعی در نیم قرن اخیر بنا به اذعان تمامی دوستان و دشمنان انقلاب اسلامی، امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری بوده‌اند. این تحول، بر تمامی ابعاد فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، و اخلاقی جنبش‌های اسلامی تأثیرگذار بوده است. ما در این تحقیق با روش کتابخانه‌ای به بررسی میزان وحیطهٔ تاثیر افکار و عقاید رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران بر شعر شاعران عرب بیداری بعد از ۲۰۱۰ میلادی می‌پردازیم تا به این سؤال اساسی جواب دهیم که میزان و کیفیت این تأثیر در شعر شاعران بیداری چگونه بوده است؟ بررسی نگارنده نشان می‌دهد که تا کنون پژوهشی با این عنوان صورت نگرفته است. از جمله نتایج حاصلهٔ از این پژوهش آن است که شاعر عرب بیداری با عقاید و افکار رهبر معظم انقلاب به خوبی آشنا بوده و به صورت روان حرکتی و گسترده در شعر خود به کار گرفته است و ترسیمی از آرمانشهر اسلامی را به دست داده است.

واژگان کلیدی: بیداری اسلامی، رهبرمعظم انقلاب اسلامی، شاعر بیداری، شعر بیداری.

Islamic Revolution Leader ideas reflected in the poems of poets awakenings and effects on the Islamic utopias

Abstract

Today, the foundations of thought, function and behavior of elites and political leaders and their life is important. In particular, thought and practice leaders who are creating change and a fundamental change in the system of international relations at the unjust, cruel and authoritarian, is located. The role of the intellectual leaders of the Islamic Revolution in awakening the world - Islamic is a great role. The study of the rise and global awakening - dominated Islamic regime, without review and consider the opinion of the leaders of the Islamic Revolution Imam Khomeini and the Supreme Leader and their impact on various aspects of the uprisings, will be useless because it heralded the awakening and individual transformation and social - in the last half century, according to acknowledge all the friends and enemies of the Islamic Revolution, Imam Khomeini and the Supreme Leader have. This change, on all aspects of cultural, political, economic, moral and Islamic movements have been effective, in our research library to assess the impact Vhyth ideas Supreme Leader of the Islamic Revolution on the Arab Awakening poetry after 2010 to address the fundamental question of questions that influence the amount and quality of awakening was the poetry? handled.

Key words: Islamic Awakening, Islamic Revolution Leader, poets awakenings, waking poetry.

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۸۳۴۴۷۷۴۷، رایانامه: abdola@yahoo.com

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

۱. مقدمه

شعر بیداری اسلامی آیینه‌ای است که دغدغه‌ها، تحولات و رویکردهای شاعران بیداری را در خود بازتاب داده است. محتویات فکری و عقیدتی شاعران است که منجر به خلق مفاهیم و تصاویر اشعار بیداری اسلامی شده است.

۱ـ۱ـ بیان مساله

در این مقاله کوشش می‌شود که بازتاب اندیشهٔ انقلابی و بیدارگر رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران درشعر بیداری اسلامی شاعران عرب مورد بررسی قرار گیرد. بیداری اسلامی همچون رخدادی مهم و فراگیر در فرهنگ، سیاست، اقتصاد، علم‌آموزی، زندگی اجتماعی و غیره تاثیر بسزایی دارد؛ ادبیات و خصوصاً نوع شعر در این پیش درآمد تاریخی و عظیم، سهم قابل توجهی را به خود اختصاص داده است. شعر بیداری مسائلی را مطرح کرد که هم‌صدا و همراه با نیازها و خواسته‌های مردم با نگرش به جوانب و مطالبات دینی و به تبع آن اندیشه‌های رهبران دینی بود. این نگرش با موج عظیمی وارد ادبیات شد و شاعران بیداری بر آن شدند تا در این صحنه خود را نشان دهند و نمود آن را در اثار خود بسرایند. در شعر بیداری اسلامی شایبهٔ مادی کمتر است لذا شعر بیش از انکه شکل ستایش از افراد داشته باشد صورتی درخور از ستایش و تکریم ارزش‌ها را پیدا کرد و حتی شعرهای که برای امام خمینی (ره) و مقام رهبری سروده شد به انگیزه پاس‌داشت ارزش‌های معنوی ایشان بود نه قدرت و نفوذ مادی. شاعران بیداری با توجه به تعالیم دینی و راهکارهایی که رهبران در اولویت قرار داده‌اند در بیداری خویش و مردم انقلابی موثر بودند و به موضوعاتی همچون وحدت، رمز پیروزی، تاکید بر هویّت عربی اسلامی، نه به واقعیّت‌های موجود، بحران فلسطین و شوق و امید به زندگی و پیروزی پرداختند. شاعران پیام خویشتن‌شناسی و به خود و فرهنگ اسلامی بازگشتن را در سروده‌ها بازتاب دادند. در این مقاله سعی شده است شاخص‌های بیداری اسلامی در مناطق بیدار شده با تاثیرپذیری از اندیشه‌های رهبری و بازتاب آن در شعر شاعران بیداری بررسی شود.

۱ـ۲ـ پیشینهٔ تحقیق

تا جایی که نگارنده بررسی نموده است هر چند در زمینهٔ بیداری اسلامی تحقیقات و پژوهش‌های مختلفی انجام گرفته است اما تا کنون پژوهشی با این عنوان صورت نگرفته است.

۱ـ۳ـ ضرورت و اهمیت تحقیق

تحقیق و تأمل در حوزه شعر و ادبیات بیداری و تبیین ابعاد گوناگون آن یکی از ضرورت‌های انکار ناپذیر است. اهمیت اهتمام جدی به شعر و ادبیات بیداری وثبت وتبیین مؤلفه‌ها و منابع الهام بخش آن بر کسی پوشیده نیست. با اعلام موجودیت انقلاب اسلامی، شاعران مسلمان و حتی غیر مسلمان، آرزوهای دیرین خود را تحقق یافته دیدند و الگویی مناسب و واقعی برای سروده‌های مقاومت و بیداری در عالم واقع و نه در حکایت‌های تاریخی و اساطیری پیدا کردند. پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و افکار و عقاید رهبران آن بود که نهال این باور را در دل و جان شاعران رویاند که می‌توان با استفاده از عنصر رجاء و امید و خشم مقدس و آمادگی همه جانبه در مقابل دشمن ایستاد. در سایهٔ افکار، عقاید و عملکرد این رهبران بود که شعر بیداری در جهان نضج و بالندگی مشخصی یافت. بی‌باوری به باور تبدیل شد و یأس جای خود را به امید داد. در سایهٔ اهمیت این حقایق است که این پژوهش به بررسی تاثیر افکار و عقاید رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران بر شعر شاعران بیداری بعد از خیزش‌های ۲۰۱۰ میلادی بپردازد و به سؤال اساسی میزان و کیفیت این تاثیر چگونه بوده است جواب دهد.

۲ـ بحث

۲ـ۱ـ وحدت، رمز پیروزی

یکی از راهکارهای غرب برای تثبیت و تقویت سیطره بر کشورهای جهان سوم و کشورهای اسلامی ایجاد تفرقه در بین اقشار مختلف است، خواه از جانب

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

اقتصادی و خواه از جانب مذهبی، مثل ایجاد فاصلهٔ طبقاتی بین اغنیا و فقرا، و یا ایجاد دشمنی و دو دستگی بین ادیان و مذاهب مختلف مانند شیعه و سنی. اهمیت این موضوع است که رهبر آینده نگر انقلاب می‌فرمایند:

«امروز مهمترین دستاویز دشمن برای مقابلهٔ با بیداری اسلامی، ایجاد اختلاف است. مسلمان را در مقابل مسلمان قرار دادن، مسلمان را به دست مسلمان از بین بردن، اینها را به هم مشغول کردن؛ چه چیزی بهتر از این برای دشمنان استقلال اسلامی که مسلمانان را به هم مشغول کنند؟»[1]

«اینجا غربی‌ها فرصت را مغتنم شمردند، برای اینکه در قضایای منطقه دخالت کنند، با طرح یک مسألهٔ جدید؛ مسألهٔ شیعه و سنی. چون مردم بحرین بیچاره‌ها شیعه‌اند، بنابراین هیچ کس در دنیا نباید از آنها حمایت کند! تلویزیون‌هایی که جزئیات قضایای منطقه را پخش می‌کردند، نسبت به قضایای بحرین سکوت کنند، کشتار مردم بحرین را منعکس نکنند؛ یک عده‌ای هم دربیایند در کشورهای حاشیهٔ خلیج فارس- چه سیاستمدار، چه روزنامه‌نگار- گزافه‌گوئی کنند، بگویند مسألهٔ بحرین جنگ بین شیعه و سنی است! چه جنگ بین شیعه و سنی؟»[2]

یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های شعر بیداری اسلامی الهام گرفتن از ایدهٔ رهبری و دعوت به سوی وحدت بین مسلمانان است. برای نمونه الیساری شاعر بیداری بحرین با درک این آسیب، بر وحدت بین شیعه و سنّی در کشورش تاکید دارد. وحدتی که ماحصل آن قدرت خواهد بود. اما نه قدرتی در جهت عداوت و کینه‌توزی و خون‌ریزی، بلکه وحدتی در جهت پویایی و پایندگی حیات بحرین.

بَحرَین بَحرٌ سنّی و بَحرٌ شِیعی / ضدٌّ نَهرِ الدِّماءِ الیَجرِی لیلَ نهـــار

(طاهری‌نیا و محمودی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۶)

ترجمه: بحرین دو دریاست. یک دریا سنّی و و یک دریا شیعی / و شبانه روز بر خلاف نهر خون، در جریان است.

بسیاری از کارشناسان در سه دههٔ گذشته، گسترش موج بازخیزی اسلامی از جمله شکل سیاسی آن را، ناشی از ویژگی‌های اسلام مانند درهم آمیختگی دین، سیاست، وحدت و یکپارچگی امت اسلام به عنوان ماهیتّی فرا قومی و فرا ملی می‌دانند (ن.ک.: سجادی، ۱۳۸۳، صص ۱۳۴ـ۱۳۳). شاعران بیداری در سایهٔ آگاهی‌دهی رهبر انقلاب در یافته‌اند که در چنین وضعی مسلمانان جهان می‌توانند با تجمّع حول محور اسلام، اهداف شوم استکبار جهانی را با شکست مواجه سازند. این تفکّر در ایران با پیروزی انقلاب اسلامی به حیطهٔ عمل راه یافته است و تلاش بر این است تا با گذشت زمان تعداد بیشتری از مسلمانان در زیر لوای اسلام گردهم آیند. در این جهت راهبرد وحدت بین مسلمانان مطرح می‌شود. «عباس الموسوی» شاعر بیداری اسلامی این‌گونه منویات رهبر را در قالب شعر جاری می‌سازد:

۱ـ رَبّی وربُّکَ واحدٌ لا یَتَعَدَّد وأنا وأنت نَبَّینا الهادیِ مَحَمَّدْ

۲ـ دستورُنا القرآنُ والإسلامُ دینٌ نَهجٌ لَنا وَشریعَةُ المُختار فَرقَدْ

۳ـ لا نَرتَضی نَهجاً سِوَی الاسلامَ دِیناً وَشَهادَتینِ عَلَی اتّفاقِ الکُلِّ نَشهَدْ

۴ـ عَدِّد فَکَم مِن لَوحَةٍ فیها اتَّفَقنا وَمَسارُنا فی عُمقها فعلاً تَوَحَّدْ

(همان: ۱۸)

ترجمه: ۱) خدای من و تو یگانه است و متفاوت نیست. محمد (ص) پیامبر هدایت‌گر من و تو است.۲) قانون ما قرآن است و اسلام دینمان. این راه هدایتمان است و شریعتی برگزیده چون ستاره‌ای روشن.۳) ما هیچ شریعتی جز اسلام را بر نخواهیم گزید و همه به اتفاق شهادتین را جاری خواهیم ساخت.۴) بشمار چقدر صفحات مشترکی داریم صفحاتی که سرنوشت ما در ریشه‌های آن به شکل واحدی رقم می‌خورد.

بر این اساس می‌توان گفت، تأکید و توجه بر اصول اساسی دین مبین اسلام که هر فرد را در حوزهٔ خود

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

مسلمان معرفی می‌کند، از اصول بسیار مهم راهبرد وحدت اسلامی در شعر بیداری عرب به شمار می‌آید. «عبدالله القرمزی» دیگر شاعر بیداری نیز در اشعار خود به این وجوه مشترک ملت سرزمین خود اشاره می‌کند و می‌سراید:

۱ـ شَعبٌ بِطیبَـةِ قَلبهِ مُتفرِّدٌ وکذا بَنـوهُ بِالإباء تفـرّدوا

۳ـ لا یَرهَبونَ المَوتَ فی طَلَبِ العُلا وَالوَردُ فیهم والحُسینُ مُجَسَّدُ

۳ـ شعبٌ بشیعَتِه وسنَّته مَعاً حُبٌّ عَلی طولِ الصُّمودِ یُعَرِّدُ

(همان: ۱۷)

ترجمه: ۱) ملتی که با تمام صفای قلبش تنهاست و فرزندانش نیز در تسلیم ناپذیری تنهایند.۲) این مردم از مرگی که برای کسب بزرگی باشد نمی‌هراسند. چرا که گل لاله و نام حسین در میان آنها حضور دارد.۳) این ملت شیعه و سنی‌اش در کنار هم با عشق در راه مبارزه و پایداری سرود می‌خوانند.

۲ـ۲ـ تاکید بر هویّت عربی اسلامی

در خیزش‌های اسلامی ـ عربی، شاهد باز تولید گستردهٔ هویّت دینی هستیم که از میان آنها می‌توان به تحوّل‌هایی که به تازگی در تونس، مصر، یمن، لیبی، عربستان و بحرین اتفاق افتاده است اشاره کرد. مهم‌تر از همه اینکه شاهد انتقال سریع این تحوّل‌ها در سایهٔ وسایل ارتباطی جهانی هستیم .

رهبر انقلاب این موضوع را این گونه تبیین می نما ید :

«در چنین انقلاب‌هائی، اصول و ارزش‌ها و هدف‌ها، نه در مانیفست‌های پیش‌ساختهٔ گروه‌ها و حزب‌ها، بلکه در ذهن و دل و خواست آحاد مردم حاضر در صحنه، نگاشته و در قالب شعارها و رفتارهای آنان اعلام و تثبیت می‌شود. با این محاسبه به روشنی می‌توان تشخیص داد که اصول انقلاب‌های کنونی منطقه، مصر و دیگر کشورها، در درجهٔ اول اینهاست: احیاء و تجدید عزت و کرامت ملی که در طول زمان با دیکتاتوری حاکمان فاسد و با سلطهٔ سیاسی آمریکا و غرب، در هم شکسته و پایمال شده است. برافراشتن پرچم اسلام که عقیدهٔ عمیق و دلبستگی دیرین مردم است و برخورداری از امنیت روانی و عدالت و پیشرفت و شکوفائی‌ای که جز در سایهٔ شریعت اسلامی به دست نخواهد آمد. ایستادگی در برابر نفوذ و سلطهٔ آمریکا و اروپا که در طول دو قرن بیشترین لطمه و خسارت و تحقیر را بر مردم این کشورها وارد آورده‌اند. مبارزه با رژیم غاصب و دولت جعلی صهیونیست که استعمار چون خنجری در پهلوی کشورهای منطقه فرو برده و وسیله‌ای برای ادامهٔ سلطهٔ اهریمنی خود ساخته و ملتی را از سرزمین تاریخی خود بیرون رانده است.»

این مسأله در شعر بیداری نیز به طور روشنی تجلّی یافته است. برای نمونه شاعرهٔ شهید،آمنهٔ الصدر در اشعار خود بیان می‌دارد که اگرچه دشمن توانسته است هویّت اسلامی مردم عرب را برای مدتی مسخ کند، و مبارزان و مجاهدان در این عصر تنها شده‌اند، اما سر انجام حق پیروز خواهد شد و اسلام گسترهٔ راستین خود را بر همهٔ فرهنگ‌ها و باورها خواهد گسترانید.

۱ـ فَلَطالَما کانَ المُجاهِدُ مُفرداً بینَ الجَحافِلِ

۲ـ وَلَطالَما نَصرَ الإلٰهُ جُنودَه وَ هُم القَلائِلِ

۳ـ فالحقُّ ـ یخلُدُ فی الوُجودِ وَکلُّ ما یعدوه زائِلُ

۴ـ سَأظَلُّ أشدو باسمِ إسلامی وَأنکرُ کُلَّ باطِل

(www.noorfatema.com)

ترجمه: ۱) همواره مجاهد درراه خدا، در بین لشگریان اندک بوده است. ۲) و با وجود اندک بودن خداوند همواره کمک کار سپاهیانش بوده است. ۳) حق همیشه در هستی جاودانه خواهد بود و هرآنچه در مقابلش قرارگیرد نابود خواهد شد. ۴) من همواره با نام اسلامم آواز سر می‌دهم و هر باطلی را رد و انکار می‌کنم.

احمد مساعده شاعر بیداری اردن نیز، دغدغه‌ی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

هویّت خواهانهٔ خود را در قالب آرزوهای ملّت عرب بیان می‌کند. آرزوهایی که حاکی از رنجی است که ملّت عرب از تحقیر، تخریب و اضمحلال هویّت ملی و اسلامی خود دچار آن شده‌اند. او می‌سراید:

هَل یَأتی یَوماً تُصبحُ فیه دماءُ العربِ الأغلی / حینَ تُباعُ دماءُ البَشَرِ فی السّوقِ السّوداءِ / هَل سَتأتی الأیّامَ بأسیرٍ عربیٍ نقایضُه بألفِ اسیر / وَیهرولُ خَلفَ مشاعرِه آلافُ الزُّعَماء / هَل یاتی یوماً نَتفاخرُ فیه بأنّا / اهلُ الطابورِ واهلُ الدّستورِ / والکلُّ أمامَ رغیفِ الخُبزِ سواءٌ.

(samiralgazzar.com)

ترجمه: آیا می‌شود روزی خون عرب ارزشی داشته باشد./ آن گاه که در بازار سیاه خون بشر را می‌فروشند / آیا می‌شود روزگاری که هر اسیر عربی با هزار اسیر دیگر مبادله گردد / و هزاران مسوول با شتاب پشت احساساتش راه روند / آیا می‌شود روزی که ما در آن روز افتخار کنیم / به این که ما نیز اهل نظم و قانون هستیم / و همه در قبال یک تکه نان برابریم.

شاعران بیداری با تاثیر از فضای دگرگونی‌ای که در ساختار جوامع عربی به واسطهٔ جنبش‌های مردمی شکل گرفت، آرزوها و دغدغه‌های خود را به عرصهٔ شعر وارد کرده و با الهام‌گیری از افکار رهبر انقلاب از لزوم حرکتی عظیم در حوزهٔ احیای هویّت اسلامی-عربی ملّت‌های خود سخن می‌گویند. «عبدالمنعم مبروک» از همهٔ مبارزان و جویندگان هویت عربی می‌خواهد قبل از آنکه دیر شود، آماده حرکت و مبارزه‌ای همه‌گیر در جهت باز پس‌گیری نام و هویّت عربی شوند:

یا مناضلَ فی عُروقی / إنّها الثّوراتُ تَبکی وَالقَصائدُ فی جُروحی / تُنشِدُ الحلمَ الجمیلَ ..تَصطَفیکَ.. کَی تُناجی / صوتَ وطنٍ قَد تَدغدَغ فی لَهیبٍ یَحتویکَ / یا بلادَ العُربِ عودی / قبلَ أن یأتی التّرحیل.

(samiralgazzar.com)

ترجمه: ای مبارزی که در رگهایم جاری هستی / انقلاب‌ها می‌گویند و قصیده‌ها در زخم‌هایم / رؤیای زیبا می‌سرایند تو را برمی‌گزینند / تا روایت‌گر صدای وطنی باشی که درشعلهٔ آتشی که در برت گرفته است گرفتار است./ ای سرزمین‌های عربی بازگردید./ قبل از آنکه موسم سفر بازآید.

«احمد مساعده»، با نگاهی کنکاشانه و آسیب شناسانه به جنبشی که در ابتدا بهار عربی نامیده می‌شد، بر لزوم ازالهٔ هر آنچه که هویّت عرب را سالها زیر غبار ظلم و استعمار و دیکتاتوری مسخ کرده است تأکید می‌کندو می‌گوید آیا این جنبش واقعاً می‌تواند آنچه بر سر فرهنگ ،سیاست ،اجتماع ،اقتصاد و هویّت عرب آمده را به یکسره دگرگون کند؟

هَل أنّ ربیعَ العَربِ / سَیبعثُ فی عَرضِ الصَّحراءِ خُیولاً / تَصهلُ فی وَجهِ التاریخِ النائمِ / لِتوقظَ فینا کبوَتَنا البلهاءَ / هَل أنّ ربیعَ العربِ / سَینزعُ من کلِّ خَواصِرنا رمحَ الأعداءِ / ویزیلُ غَشاواتِ الجُبنِ المُوشومةِ عَلی اعیُننا.../ هَل انّ ربیعاً عربیاً ....سَیجیءُ / وَیمسحُ عَن بؤبؤِ أعیُننا رملَ الصَّحراءِ...

ترجمه: آیا بهار عربی خواهد توانست / اسبانی را به صحرا گسیل دارد / تا بر صورت خوابیدهٔ تاریخ شیهه کشند / تا مارا از لغزش‌های احمقانه‌مان بیدار کنند / آیا بهار عربی خواهد توانست / نیزهٔ دشمنان را از پهلوهایمان در آورد / و پرده‌های ننگین ترس را از چشم‌هایمان بردارد / آیا بهار عربی خواهد آمد / تا شن‌های بیابان را ازمردمک چشمانمان بزداید.

۲ـ۳ـ نه به واقعیّت‌های موجود

باید گفت در بطن مفهوم ادبیات بیداری، نوعی موضع گیری منقادانه نهفته است. شاعر بیداری، پیش از هر اقدامی در مقام نفی و نه گفتن به چیزی است. این نفی، نه و نقد می‌تواند متعلق‌های گوناگونی بپذیرد و بر اساس این متعلق‌ها می‌توان برای مفهوم ادبیات و هنر بیداری سطوح مختلفی را ترسیم نمود. در لایه نخست از مفهوم ادبیات و هنر بیداری، نه، به واقعیّت موجود گفته می‌شود. مقصود از واقعیّت موجود، طبیعت و دنیایی است که هنرمند را احاطه کرده و به دلایل متعدد مطلوب او نیست و نسبت به آن اعتراض دارد. در لایه دیگر،

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نـه بـه هـر نـوع انحـراف، بی‌عدالتـی و آلودگـی اعـم از اجتماعـی، سیاسـی، اخلاقـی، و دینـی گفتـه می‌شـود کـه هنرمنـد در پیرامـون خویـش مشـاهده می‌کنـد و آن را بـر نمی‌تابـد و بالأخـره در سـطح سـوم، اعتـراض نسـبت بـه اسـتبداد داخلـی یا تجـاوز خارجـی صورت می‌گیـرد.

رهبر انقلاب در این راستا می‌فرماید:

«بیـداری اسـلامی یک حقیقتی اسـت که اتفـاق افتاده اسـت. بعـد از ده‌هـا سـال متمـادی تسـلط دشـمنان اسـلام و دشـمنان مسـلمین بر جوامع اسـلامی، چه به شـکل اسـتعمار مسـتقیم، چه به شکل اسـتعمار جدید و اسـتعمار غیر مسـتقیم، چه به صورت سلطهٔ فرهنگی یا سـلطهٔ اقتصادی یا سـلطهٔ سیاسـی؛ بعد از سـال‌های متمـادی کـه ملت‌هـای مسـلمان فشـرده شـدند در زیـر ایـن فشـارهای عظیـم سـلطهٔ غربـی و دولت‌هـای اروپائـی و آمریکائـی بـر کشورهاشـان، بتدریـج هسـتهٔ بیـداری، یقظـهٔ اسـلامی رشـد کرده، ثبت شـده اسـت و دارد خـود را نشـان می‌دهـد. مـردم دنیـای اسـلام امـروز احسـاس می‌کننـد که وسـیلهٔ عزتشـان، وسـیلهٔ سربلندی‌شـان، وسـیلهٔ اسـتقلالشـان، اسـلام اسـت.» [۴]

آیـات القرمـزی شـاعر مشـهور بیـداری اسـلامی در اشـعار بیـداری خـود از ایـن فرآینـد پیـروی می‌کنـد. سـروده‌های ایـن شـاعر توانـا سرتاسـر نـه اسـت بـه واقعیـت ناخوش‌آیند،سـتمگری و بی‌عدالتـی حاکمـان و اسـتبدادو اسـتثمار بیگانـگان:

۱ـ وکنّـا و مـا زلنـا علـی عـادهٔ الإبـاء... نَمـوت ولیحیـا الدّیـنُ والعـزُّ هاهنـا

۲ـ ألا فاقتلونـا هکـذا نحـن هکـذا... إذا مـا قُتلنـا نمـلأُ الدهـرَ والدُّنا

(میرزائی و زودرنج و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۹۹)

ترجمـه: ۱) تا بوده و هسـتیم به سرکشـی عـادت کرده ایـم. می‌میریـم تـا دیـن و عـزت در این‌جـا بمانـد. ۲) بدانیـد اگـر مارا چنین بکشـید مـا نیـز، روزگار و دنیا را پـر از نسـلی نو خواهیـم کرد.

شـاعران بیداری درد همهٔ سـتم‌دیده‌گان را درد واحدی می‌داننـد کـه مبـارزه بـا آن محـدود بـه زمـان، مـکان، سـن یا جنـس خاصی نیسـت به همیـن دلیل انـدوه و اعتـراض خـود را با اندوه و اعتراض همـهٔ مبارزان آزادی طلـب جهـان پیونـد می‌زننـد و در مسـیر ایـن پیونـد ناگسسـتنی مرزهـای زمانی را در هـم می‌کوبد و پیکرهٔ واحـدی از مبـارزان معتـرض و آزادی طلـب را در طول تاریـخ انسـان‌ها بـه تصویر می‌کشـند:

۱ـ أنـا الّـذی شـدَّ مِن أحبـالَ سُـرّتِه...یومَ الولادهِ قوسـاً للفراعینِ

۲ـ أشـکّلُ الصدرَ مِقلاعـاً وتقذفُنی...حَمَّیتـی فی الرَدی ذَوداً عـن الّدینِ

(همان: ۱۰۱)

ترجمـه: ۱) مـن همانـم که از بـدو تولد از نافـم کمانی بـرای فرعونیـان بسـتم. ۲) در سـینه‌ام منجنیقـی می‌سـازم و غیرتـم، مـرا برای دفـاع از دیـن و ایمانم به کام مـرگ پرتـاب می‌کنـد.

در ایـن راسـتا، «الیاسـری» شـاعر بیـداری بحرینـی با ابـداع هنـری خـود، کلمهٔ «صمـووود» را با تکـرار ضمهٔ بلنـد بـه کار بـرده اسـت تـا نشـان دهـد کـه مقاومـت و بیـداری بحرینی‌هـا و شـاید بیـدار شـدگان در همـهٔ کشـورهای عربـی همچـون مقاومـت و پایـداری فلسـطینی‌ها و اهالـی غـزّه در انتفاضهٔ خود تا رسـیدن بـه پیـروزی، محکـم و پایـدار اسـت.

۱ـ اللهُ یَعلَـمُ أنَّ فـی البحریـن مَـا.....زلنا صمـووودٌ کَغَزَّهَ الغَیداءِ

۲ـ وأنـا عزائـی أنَّ ربّـی سـامِعی..... و هَوَ المُعیـدُ الحقّ للضعفاءِ

۳ـ خُـذْ یـا الهـی مِـن فـوادِی حُبَّهـا..... ورداً بـه وَجَـدَ الفـوادُ عزائـی

(همان: ۱۰۴)

ترجمـه: ۱) خداونـد می‌دانـد که مـا در بحریـن همچون غزهٔ سـر سـبز مقاوم هسـتیم. ۲)آرامش خاطر من در آن اسـت که خداوند شـنوندهٔ من اسـت و او برگردانندهٔ حق ناتوانان اسـت. ۳) خدایا دوسـتی غزه را از قلبم پذیرا باش گلـی کـه قلب، آرامش مـرا در آن یافته اسـت.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

۲ـ۴ـ بحران فلسطین

فلسطین،یکی از عناصر تشکیل دهندۀ هویت مسلمانان درخاورمیانه است (اسماعیلی، ۱۳۸۶، ص ۴۱). پس‌زمینۀ منفی مسلمانان از یهودیان، نحوه ظالمانۀ شکل‌گیری رژیم صهیونیستی، رفتار تجاوزگرانۀ آن، ایدئولوژی افراط گرایانۀ صهیونیسم و پی بردن به اهداف غربی‌ها از تاسیس چنین رژیمی در همسایگی آنها موجب شده است تا زمانی که راه حلی عادلانه برای مسأله فلسطین به اجرا در نیامده است، این موضوع همچنان یکی از ریشه‌ها و انگیزه‌های بیداری اسلامی و گرایش به اسلام‌گرایی باشد. مقام معظم رهبری از مسأله فلسطین با عنوان جراحت عمیق بر پیکر امت اسلامی و خنجری در پهلوی کشورهای مسلمان منطقه یاد کرده‌اند ایشان یکی از مبادی اصلی طغیان مسلمانان، رشد و گسترش حرکت‌های اسلام‌گرایانه و موج جدید بیداری اسلامی را همین مسأله می‌دانند.

هرایر دکمجیان، ناتوانی آشکار رهبران عرب در پایان دادن به اشغال سرزمین های عرب توسط اسرائیل را عامل تضعیف مشروعیت فرمانروائی حکام عرب و سرخوردگی، اضطراب، ناامیدی گسترده واحساس حقارت مسلمانان در مقابل سلطه اروپا، آمریکا و اسرائیل می‌داند (ن ک: دکمیجان، ۱۳۷۷، ص ۶۶). مقام معظم رهبری تاثیر بحران فلسطین را در بیداری اسلامی چنین بیان داشته‌اند:

«ظلم و زورگوئی روز افزون رژیم صهیونیستی و همراهی برخی حکام مستبد و فاسد و مزدور آمریکا با آن از یک سو و سر بر آوردن مقاومت جانانه فلسطینی و لبنانی و پیروزی معجزه آسای جوانان مومن در جنگ‌های لبنان ۳۳و۲۲ روزه و غزه از سوی دیگر،از جملۀ عوامل مهمی بودند که اقیانوس به ظاهر آرام ملت‌های مصر و تونس و لیبی و دیگر کشورهای منطقه را به تلاطم در آوردند،انتفاضه اقصی حتی در خارج از مرزهای جغرافیایی فلسطین،عموم ملت‌های مسلمان و عرب را به صحنه بکشاند.» [۸]

در راستای این طرز تفکر است که فلسطین و شهرهای آن در شعر بیداری تبدیل به نماد شده‌اند. به عنوان نمونه شهر غزّه، جایگاه ویژه‌ای در این بین داشته و همواره به عنوان نماد و سمبل مقاومت و مظلومیت مطرح بوده است:

۱ـ اللهُ یعلَمُ أنَّ فی البحرین مَا.....زلنا صمودٌ کَغَزَّۀ الغیداءِ

۲ـ وأنَّ عزائی أنَّ ربّی سامعی و هو المُعیدُ الحقَّ للضُعفاءِ

۳ـ خُذْ یا الهی مِن فؤادی حُبَّها وردّاً به وَجَدَ الفؤادُ عزائی

(میرزائی و زودرنج و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۴)

ترجمه: ۱) خداوند می‌داند که ما در بحرین همچون غزۀ سر سبز مقاوم هستیم.۲)آرامش خاطر من در آن است که خداوند شنوندۀ من است و او برگردانندۀ حق ناتوانان است.۳) خدایا دوستی غزه را از قلبم پذیرا باش گلی که قلب، آرامش مرا در آن یافته است.

«سمیر مقبل» شاعر دیگر بیداری نماد غزه را این گونه به کار می‌گیرد:

قِفْ علی السّینا واهتفْ بالنشید / عشتِ یا غزۀُ یا امَّ الصمود / قد مضیتِ فی خُطی کربِ بَلا / فتَّعلمتِ من السبط الشهید / وصَمدتِ بیدٍ خاویۀٍ / من سلاح العصرِ والفنِّ الجدید / بحماس و جهاد راسخ / وبایمانٍ وعرفانٍ سدیدٍ (سپید نامه، ۱۳۹۲، ص ۷). ترجمه:در پهنای سینا بایست و آواز سر بده / زنده باد غزه مام پایدار./ قدم‌هایت را با ردی همراه ساختی که در کربلا جاری بود./ و از نوۀ شهید درس‌ها آموختی./ با دستانی تهی / از جنگ افزارهای نوین / با حماسه و جهاد و ایمان و شناختی عمیق، پایداری را سرودی.

شاعر در ادامه به هدف آنکه مردم مسلمان سرزمین‌های عربی ـ اسلامی را به مقاومت و پایداری تا حصول پیروزی تشویق کند از نماد غزه چنین بهره می‌گیرد: قِفْ علی الجولان وانظرْ غزَۀ / نهضتْ ترفع رایاتِ الصّمود (سپید نامه، ۱۳۹۲، ص ۸). ترجمه: ایستاده بر بلندای جولان غزه را بنگر / که به پا خواسته و پرچم‌های مقاومت را بر افراشته

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

است.

۲ـ۵ـ شوق و امید به زندگی و پیروزی

هر ملتی در طول حیات خود با فراز و نشیب‌های فراوانی روبرو می‌شود. تاریخ،گواهی می‌دهد که هرگاه ملتی امری را اراده کرده است، تقدیر و سرنوشت در برابر او سر تسلیم فرود آورده‌اتد. این مسأله در عرصهٔ شعر پایداری وبیداری زیبا خودنمایی کرده، و بر شوق و امید مسلمین بیدار شده در کشورهای عربی می‌افزاید. رهبر معظم انقلاب دراین باره عقیده دارند که: «ترسیم هدف بلندمدت برای بیداری اسلامی در کشورهای مسلمان، نقطه‌ای است متعالی و والا که بیداری ملت‌ها را باید سمت و سو دهد و آنان را به آن نقطه برساند. با شناسائی این نقطه است که می‌توان نقشهٔ راه را ترسیم کرد و هدف‌های میانی و نزدیک را در آن مشخص نمود.این هدف نهائی نمی‌تواند چیزی کمتر از ایجاد تمدن درخشان اسلامی باشد.»[۹]

«فرحان الکنانی» شاعر بیداری در تأیید و تأکید آن چنین می‌سراید:

۱ـ خل اگلکَ تضل حیّ و ما تموت
إیجبهت التاریخ عنوانکَ کُبر
۲ـ گالها ابن الشّابی ابروح القصید
و هل قصیده خالده طول الدهر
۳ـ الرجف گلبه ایخاف یصعد علی الجبال
أبذله هذا یعیش لا بّد بلحفر

(همان: ۱۳۳)

ترجمه: ۱) بگذار تا راز زنده ماندن و نمردنت را برایت بگویم. رازی که تاریخ نامت را به بزرگی فریاد خواهد کشید. ۲) همان چیزی است که ابن شابی در شعر ماندگارش بیان کرد. ۳) بزدلانی که از صعود به قله‌ها می‌ترسند دره‌ها منزلگه جاودان آنهاست. بنابراین زندگی، پویایی، شوق و نشاط از واژگان کلیدی در فرهنگ بیداری است، شوق به زندگی و خواستنِ آن، از ویژگی‌های یک انسان مبارز و مقاوم است.

۱ـ فکأنّما الملکوتُ أرسلَ نَفحَةً بَتوسّلی، بروائعِ الأسماء
۲ـ أبصرتُ فی قَلبی سَماءَ طهارةٍ العذراء، والزّهراء، والحوراء
۳ـ فاستَیقَظتْ روحی وکُلّ جوانحی وجوارحی انتفضت علی أرزائی
۴ـ وَتهجّدت شَفتایَ بالآیاتِ وابتَهَجت بِشعرِ الثورة الغنّاء
۵ـ أنا لَستُ راکعةً لمخلوقٍ..بلی لله..للشعبِ العَظیم ولائی
۶ـ والشّعبُ ثارَ ولَن یُصدّقَ مکرَهم أالله أکبرُ، ثورةٌ بَسمائی[۱۰]

ترجمه: ۱) گویا ملکوت به توسل من و به اسم‌های بزرگی که بر زبان دارم نسیمی بر من وزیده است. ۲) که در در دل خود آسمان پاکی را ببینم. عذرا،زهرا و حورا. ۳) پس روح و همهٔ اعضایم بیدار شدند. و اجزای بدنم بر ضد مشکلاتم قیام کردند. ۴) لبهایم با آیات قرآن شب زنده‌داری کنند و با سرودن شعر انقلاب به وجد آیند. ۵) آری من در برابر هیچ آفریده‌ای خم نمی‌شوم. کرنش کردن من فقط در برابر خدا و مردم بزرگوار است. ۶) مردم انقلاب کرده‌اند و مکر آنها را نمی‌پذیرند. و عبارت الله اکبر انقلابی است در آسمان من.

۳ـ نتیجه گیری

پژوهش حاضر و نمونه‌های ذکر شده به وضوح نشان می‌دهد که شاعران عرب بیداری اسلامی به خوبی با عقاید و افکار رهبر معظم انقلاب اسلامی آشنا بوده و به صورت روان حرکتی و گسترده در اشعار خود به کار گرفته‌اند . وحدت، رمز پیروزی، تاکید بر هویّت عربی اسلامی، نه به واقعیّت‌های موجود، بحران فلسطین و شوق و امید به زندگی و پیروزی از جمله منویات معظم له می‌باشد که نمود آنها در شعر شاعران عرب بیداری اسلامی هویداست. این موضوع نشان می‌دهد که شاعران عرب به عنوان بخشی از نخبگان بیداری اسلامی تنها راه درست و منتهی به هدف و نجات بخش ملت‌های مسلمان از مصائب و مشکلات را پیروی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

از رهبـران دینـی ـ سیاسـی می‌دانند. در شـعر بیداری اسـلامی شـایبهٔ مـادی کمتـر اسـت لذا شـعر بیـش از انکـه شـکل سـتایش از افـراد داشـته باشـد صورتـی درخـور از سـتایش و تکریـم ارزش‌هـا را پیـدا کـرد و حتـی شـعرهای کـه بـرای امـام خمینـی(ره) و مقـام رهبـری سـروده شـد بـه انگیـزه پاسداشـت ارزش‌های معنـوی ایشـان بـود نـه قـدرت و نفـوذ مـادی. موضوع مهـم دیگـر آنکـه شـاعر بیـداری عـرب دیگـر در فکـر تکسـب از طریـق شـعر نیسـت بلکه شـعر را بـه عنوان وسـیله‌ای برای انجام تکلیف دینی خود در آگاه سـازی ملت‌هـا بـه کار می‌گیـرد لـذا شـاعرعرب زبـان بیداری سـریع و صریـح حق را بر زبـان مـی‌آورد همان‌گونه که رهبـرش هسـت و می‌خواهـد

پانوشت:

۱. بیانات در تاریخ ۱۳۹۱/۱۱/۱۰

۲. بیانات در تاریخ ۱۳۹۰/۰۱/۰۱

۳. بیانات در تاریخ ۱۳۹۰/۰۶/۲۶

۴. بیانات در تاریخ ۱۳۹۱/۱۱/۱۰

۵. خطبه نماز عید فطر ۱۳۸۷/۰۷/۱۰

۶. بیانـات در اجـلاس بیـن المللـی بیـداری اسـلامی ۱۳۹۰/۰۶/۲۶

۷. بیانـات در دیـدار بـا مسـؤولان نظـام در روز میـلاد پیامبـر اکـرم (ص) ۱۳۸۹/۱۲/۰۲

۸. بیانـات در کنفرانـس بین المللی خمایـت از انتفاضه فلسطین ۱۳۹۰/۰۷/۰۹

۹. بیانات در تاریخ ۱۳۹۲/۰۲/۰۹

10. ayatalghermezi.blogfa.com/post-29.aspx. Accessed February 09.2016.

منابع و مآخذ

اسـماعیلی، حمیدرضـا. (۱۳۸۶) القاعـده از پنـدار تـا پدیـدار. تهـران: اندیشـه سـازان نـور.

دکمجیان، هرایر (۱۳۷۷) اسـلام در انقلاب جنبش‌های اسـلامی در دنیـای عرب. ترجمه حمیـد احمدی. چاپ سـوم. تهران: انتشارات کیهان.

سـپیدنامه، بهـروز. (۱۳۹۲) حنجـره هـای بیـدار شـعر پایـداری شـاعران عـرب. چـاپ اول: انتشـارات روایـت فتح .

سـجادی، عبدالقیـوم. (۱۳۸۳) درآمـدی بـر اسـلام و جهانـی شـدن. قـم: نشـر بوسـتان کتـاب.

مقاله‌ها

طاهـری نیا،علـی باقـر، و محمـودی، فرزانـه و عباسـی، نسـرین. (۱۳۹۲) «صـدی الوحـدهٔ العقائدیـهٔ فـی ادب المقاومـهٔ لحرکـهٔ البحریـن». مجلـهٔ دراسـات الادب المعاصـر. العـدد التاسـع عشـر، ۳۰ـ۹.

میرزائـی، فرامـرز و زودرنـج، صدیقـه و کوچکـی نیـت، زهـرا. (۱۳۹۳) «بازتـاب گفتمـان انقـلاب اسـلامی ایـران در شـعر بیـداری اسـلامی بحریـن». فصلنامـه علمی- پژوهشـی پژوهشـنامه انقلاب اسـلامی. شـماره ۱۰،۱۱۲ـ۹۵.

www.noorfatema.com/vb/archive/index.php/t-27636.html. Accessed February10.2016.

ayatalghermezi.blogfa.com/post-29.aspx. Accessed February 09.2016.

samiralgazzar.com/forum/thread21323.html. Accessed February 07.2016.

samiralgazzar.com/forum/thread21323.html. Accessed February 07.2016.

www.facebook.com/permalink.php?id=204642546219717&story_fbid=690407534309880. Accessed February 07.2016.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]